

ВИХОВНІ ЦІННОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

10. Малик Л.О. Теорія і методика підготовки майбутніх фахівців до туристично-рекреаційної індустрії у вищих навчальних закладах. // Л. Малик, Молодь і ринок. – 2012. – №6(89). – С. 43 – 48.

11. Малик Л.О. Економіка та організація формування маркетингової туристичної індустрії в Україні. Монографія. // Л. Малик. – Дрогобич, Коло, 2011. – 394 с.

12. Норовлянський О.Д. Шкільний туризм. // О. Норовлянський, В. Пустовойт. – К.: Шк. світ, 2009. – 128 с.

13. Примаченко Н.М. Формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі

навчання основ підприємництва. Монографія. // Н. Примаченко. – Дрогобич, Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – 218 с.

14. Паньків Н. Туристичне ресурсознавство. Навчальний посібник. – Львів: Український бестселер, 2011. – 238 с.

15. Роїна О.М. Туристична діяльність в Україні. // О. Роїна. нормативно-правове регулювання. – К., 2006. – 464 с.

16. Серебрій В., Муніч Н. Шкільні екскурсії Україною. // В. Серебрій, Н. Муніч. – К.: Шк. світ. 2007. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2013

УДК 371(09)

Олена Невмержицька, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ВИХОВНІ ЦІННОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті проаналізовано погляди західноукраїнських педагогів на мету та зміст виховання підростаючого покоління у міжвоєнний період. Доведено, що в умовах перебування західноукраїнських земель у складі II Речі Посполитої особливої ваги надавалося прищепленню дітям та молоді національних цінностей.

Ключові слова: виховання, мета виховання, цінності виховання.

Літ. 18.

Елена Невмержицкая, кандидат педагогических наук, доцент, докторант
Дрогобычского государственного педагогического университета
имени Ивана Франко

ЦЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ МЕЖДУВОЕННОГО ПЕРИОДА

У статье проанализированы взгляды западноукраинских педагогов на цель та содержание воспитания подрастающего поколения в междувоенный период. Обосновано, что в условиях пребывания западноукраинских земель в составе II Речи Посполитой особое значение придавалось прививанию детям и молодежи национальных ценностей.

Ключевые слова: воспитание, цель воспитания, ценности воспитания.

Olena Nevmerzhytska, candidate of science (Theory of Education),
associate professor, doctorate of Drogobych State Pedagogical University

EDUCATIONAL VALUES IN THE PEDAGOGICAL THOUGHT OF WESTERN UKRAINE IN THE INTERWAR PERIOD

Teachers' views on the purpose and content of the education of the younger generation in Western Ukraine of the interwar period are analyzed in the article. It is proved that in Western Ukraine which was a part of the Second Polish Republic main attention was given to inculcating of national values to children and youth.

Keywords: education, goal of education, values of education.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Формування цінностей особистості – процес непростий і часто сповнений суперечностей. З одного боку, кожна людина, прийшовши у цей світ, мусить засвоїти низку вартостей, якими

керуватиметься у житті, а з іншого, – цей процес часто сповнений сумнівами, труднощами у виборі значущих цінностей тощо. Сучасний маленький українець, народившись у незалежній Україні, часто не знає рідної мови, ознайомлюється з творами класиків російської літератури швидше,

ніж з українськими геніями слова, співає і слухає російські пісні тощо. Це звичні вже для нас реалії. Але, безумовно, так не повинно бути. Етнічний українець повинен прагнути знати мову, історію, звичаї свого народу. Адже лише так можна зберегти національну ідентичність. Це добре розуміли західноукраїнські педагоги міжвоєнного періоду. Західноукраїнські землі у цей період були поділені між різними державами, українці жили в умовах асиміляторської політики титульних націй, але й у таких умовах зберегли себе як національний організм. Вони добре усвідомлювали, що від напряду виховання дітей і молоді залежатиме майбутнє української нації.

Розвиток української освіти і шкільництва на західноукраїнських землях у міжвоєнний період став предметом досліджень М. Барни, Д. Герцюка, М. Євтуха, В. Кеміня, М. Ступарика та ін. Ці науковці детально дослідили специфіку діяльності українських навчальних закладів на етнічних українських територіях протягом 1919 – 1939 рр. Проблема виховання підростаючого покоління у означений період присвятили свої праці О. Вишневський, І. Мицишин, М. Чепіль та ін.

Мета статті полягає в аналізі західноукраїнської педагогічної думки міжвоєнного періоду задля вивчення актуальних для неї виховних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Міжвоєнний період на західноукраїнських землях (Східна Галичина, Закарпаття) характеризується становленням громадянського суспільства, піднесенням національного духу, розвитком національної системи шкільництва. Згідно із Сен-Жерменським мирним договором 1919 р. Волинь, Східна Галичина, Холмщина, Підляшшя, Посяння опинилися під владою Польщі. Становище українських земель у цей період було неоднозначним. З одного боку, було задекларовано курс Польщі на розвиток демократичного суспільства, забезпечення розвитку національних меншин, але з іншого, – цей період характеризується загостренням національного питання, дискримінаційними діями уряду щодо прав українців.

Попри штучне стримування економічного розвитку галицького села, релігійний тиск, заборону діяльності окремих українських партій та громадських культурно-просвітніх організацій, здійснювалася активна діяльність низки партій (УНДО, УСРП), відбувався розвиток українських кооперативів, працювали культурно-просвітницькі (“Просвіта”, УПТ “Рідна школа” та ін.) й молодіжні (Пласт, “Сокіл”, “Січ”, “Орли”, “Луг” та ін.) товариства, розвивалася система

приватного національного шкільництва тощо. Експансивні дії польської влади викликали активну протидію та розвиток громадянського суспільства у Східній Галичині.

Умови для розвитку громадянського суспільства на закарпатських землях були ще сприятливішими, адже Чехословаччина була значно демократичнішою, ніж Польща. Політика її керівництва на чолі з Т. Масариком посприяли розвитку політичного життя, заснуванню близько 30 політичних партій, які мали різні, іноді діаметрально протилежні погляди на суспільний розвиток краю, його економічним можливостям, а також українському національному шкільництву. Так, В.І. Феделеш, вчителька історії Мукачівської горожанської школи у написаному нею підручнику з історії Підкарпатської України про цей період писала так: управління держави здійснюється в слов’янському дусі. Державні школи є руські і у всіх школах вивчають руську мову як обов’язковий предмет. “Дай Боже Всемогущій, чтобы наша Подкарпатская Русь была всегда русская и чтобы въ ней русская культура всегда процветала!” [14, 32].

Найскладніша ситуація була на Буковині. Після її окупації Румунією тут відбувався процес згортання здобутків попередніх часів, було скасовано її автономні права та перетворено Буковину на провінцію Румунії. У краї відбувалася румунізація всіх сфер життя: було заборонено вживання української мови, закрито українські школи, культурно-просвітницькі заклади, часописи. Проте і в цих важких умовах українці намагалися боронити свої права. На цих землях національно-визвольний рух найбільш яскравого вияву набув у діяльності УВО – ОУН.

Повстання на місці династичних нових народних держав поставило перед ними важливе завдання “власного самозабезпечення й самоутвердження, що на дальшу мету можливе до здійснення тільки шляхом виховання мас народу до нових державно-творчих завдань”. Відтак пріоритетом діяльності школи стало державно-громадянське виховання різного змісту залежно від політичних ідеологій нових держав, якому підпорядковувалася інтелектуально-освітня мета школи. Проблема школи, за твердженням Я. Яреми, стала питанням державної ваги. Автор детально аналізує ідеологічне підґрунтя діяльності європейських шкіл, наголошуючи на тому, що душею шкільного змісту у Східній Європі стала соціально-класова освіта і виховання, а на Заході – батьківщинознавство, тобто національна освіта і виховання. І якщо соціосвіта ставить собі метою виховання “соціально та інтернаціонально наставлених активістів”, нацосвіта намагається

бути “розсадником державно-національних активістів-патріотів. Там дух інтернаціоналізму, який зрештою у своїй суті є тільки виразником національно-московських посягань на владу над світом, заволодів школою, тут протискається в школу різнобарвний націоналізм, що робить її – залежно від держави-нації, її традицій, історичних претензій та аспірацій – різнозвучним інструментом своєї великодержавної політики”. Відтак, на думку автора, школа увійшла у фазу глибокої державно-національної диференціації, наповнюючись у кожній державі своєрідним змістом та слугуючи різним суспільно-політичним ідеологіям, ідеалам, світоглядам [19].

Після першої світової війни на західноукраїнських землях також загострилася проблема пошуку нового українського виховного ідеалу. “В ділянці виховання й освіти відбувається величавий науковий рух, гарячкове шукання нових правд та ідеалів виховання й освіти” [18, 130].

На противагу польському виховному ідеалові: патріотові-громадянину, який вірить в Бога та шанує Його Заповіді, українські педагоги намагалися створити український виховний ідеал, який в умовах бездержавної України дав би змогу зберегти національну ідентичність, посприяти політичному, економічному та культурному розвитку Східної Галичини. Відтак цей ідеал формувався із врахуванням впливів західноєвропейської педагогіки та потреб українського народу і полягав у формуванні освіченої й чесної людини, міцної і здорової тілом та духом, корисного члена суспільства [6, 3]. Насамперед наголошувалося на гармонійному розвитку усіх сил дитини: “Ідеал новочасного виховання має на меті рівномірний розвиток усіх здібностей дитини. Той рівномірний розвиток прямує до досягнення гармонійної цілоти людини” [5, 23]. Це завдання постало в контексті шукань не лише українських, але й західноєвропейських педагогів, які наголошували на пріоритетності виховання. Перед школою ставилося завдання виховувати людину для потреб життя. Навчання ж у даному випадку ставало виховним засобом, шляхом досягнення виховної мети.

У спадщині галицьких педагогів отримала розвиток *ідея виховуючого навчання*, в якому головну роль відіграє національна культура. Оскільки культура є надзвичайно широкою, її виховні цінності (релігійно-моральні, суспільні, естетичні, ужиткові) можна відшукати як у змісті навчального матеріалу, так і в самому шкільному житті [13]. Вихідною точкою виховання, за І. Велигорським, є навчання життя на основі рідної культури. “Ціль – створити людину нового типу, а

на основах національної традиції самостійну, приготовану до життя людину чину, що вмiла б черпати з минулого, дивитися розумно на теперішність з вірою в майбутність та з охотою до чинної співпраці в будові кращого Завтра” [2].

Продовженням цих наукових пошуків стало обґрунтування основних засад *національного виховання*. Так, Я. Кузьмів в цьому контексті будує міркування на основі ціннісного підходу та схильний звертатися до такого напрямку, як педагогіка культури, розуміючи під терміном “культура” не стільки вже створені культурні цінності, скільки духовний процес, що відбувається на їх (звичаїв, моралі, релігії, мистецтва, науки, мови, господарських цінностей, літератури тощо) основі. Відтак виховання, на думку педагога, – це введення дитини у світ культурних цінностей (в розуміння їх як безупинного процесу), “які не є ніколи закінчені”, а тому й завдання виховання ніколи не можуть бути повною мірою досягнуті. З огляду на це автор обґрунтовує кілька тверджень:

1) виховання – це безупинна реалізація культурних цінностей у молоді, яка має бути не лише носієм, але й творцем нових культурних цінностей;

2) оскільки жодна культура не існує абстрактно, поза межами нації, “то кожне правдиве і повне виховання не може не бути національне”;

3) завданнями національного виховання є: а) пробудження й безупинне зміцнення національної свідомості; б) єднання усіх прошарків народу навколо спільних національних ідеалів; в) пробудження й розвиток генія народу в ділянці думки і спільних зусиль; г) розвиток добрих рис національного характеру і усунення або послаблення небажаних.

З огляду на це Я. Кузьмів обґрунтовує ідеал виховання – новий тип людини, “що вивінуваний у максимум побажаних, корисних (фізичних і психічних) прикмет, людини, що кормиться доробком минулих поколінь, що свідомо свого духовного зв’язку з ними, людини, що творчим зусиллям помножує й поглиблює національну культуру і вносить її цінності у всесвітню культурну скарбницю...” [3]. В. Пачовський доповнює цей ідеал необхідністю формування покоління, свідомого мети своєї нації, здатного до побудови держави, тобто виховати “державотворчу молодь”. Педагог конкретизував ті моральні й духовні цінності, які важливо прищепити молодому поколінню, “аби воно для них було готове до найбільших жертв”. Зокрема, він звертає увагу на національну самопошану,

особисту гідність і духовну гордість за приналежність до української нації, яка є рівноцінною культурою разом з іншими державними народами. Він зазначає, що на місці розперезаного хамства у вихованців має витворитися почуття гідності і пошанування честі; на місці зрадництва – послух державній владі; замість політичної проституції – дисципліна, замість отаманії – підкорення авторитетові проводу, замість релігійного сектантства – підлеглість організованій церкві, замість політичного анархізму – координація державній необхідності, замість вибухового містицизму – систематична праця над перетворенням себе і суспільства у “дисциплінований матеріал до будівництва держави” [10].

Допомогти формуванню такої особистості має також залучення до змісту виховання регіональних цінностей. Адже вони, на думку С. Маланюка, вросли у психіку кожного, хто живе у тій чи іншій місцевості і маю велику спонукальну силу до суспільної праці. Саме тому важливо вивчати місцеві цінності свого народу та спирати на них творчу працю задля господарського й культурного піднесення народу [7].

Я. Кузьмів, М. Семчишин, І. Ющишин завдання виховання вбачали також у присвоєнні підростаючим поколінням *громадянських вартостей*, вважаючи, що школа має не лише надавати вартісну освіту, але й виховувати активних, свідомих, творчих, корисних, працездатних й продуктивних громадян [4; 12; 16].

Важливим завданням виховних інституцій декларувалося також *релігійно-моральне виховання*. У Резолюціях і постановках Першого українського Педагогічного Конгресу зазначається, що єдино доцільною є система виховання, сперта на християнську віру, науку й мораль. Цим же документом визначається важливість здійснення національного, суспільного, мистецького, духового, гігієнічного й фізичного виховання, що в сумі дає можливість всебічної підготовки української молоді до здійснення найвищого ідеалу нації, до чинної творчої участі в розбудові рідної духовної й матеріальної культури, а через неї до участі у вселюдській культурі [11].

Значної ваги надавали галицькі педагоги *естетичному вихованню*. Зокрема, М. Куцій зауважував: “... плекає сучасна школа старанно також естетичне виховання. Виховувати естетично значить розбудити в молоді почуття краси, здібність відчувати її, зворушуватися красою, а в кінці спостерігати красу в природі і мистецтві” [5, 19].

П. Біланюк ідеалом повоєнної школи вважав

не інтелект, як це було в епоху розвитку позитивізму, а *характер* [1]. З ним погоджується П. Паращин, який у сильних характерах вбачав найбільшу цінність кожного народу, тривку підвалину, “на якій можна сміло будувати краще майбутнє не тільки одиниць, але й цілого народу” [9, 75].

Перед школою повоєнної Європи повстало завдання сформуванню новий тип характерної людини, здатної жити в умовах демократичного суспільства. Педагоги Східної Галичини були ознайомлені з поглядами зарубіжних науковців та усвідомлювали їх актуальність і важливість врахування у практиці виховання молодих галичан. З цього приводу І. Ющишин писав: “Сучасна педагогія устами найпопулярніших світових теоретиків і практиків виховання поставила на чолі виховних ідеалів одну непорушну тезу, як умову раціонального розвитку людини: – активність і творчість! Беручи за підставу своєї діяльності цей девіз, сучасні педагоги виступили з усією силою критики проти старої школи – школи пасивізму й вербалізму, протиставляючи їй ідею школи праці, де остається повна свобода виявам активності й творчості вихованка” [17, 10]. Суголосними були й погляди Г. Терлецького, який вважав, що для ефективного засвоєння цінностей вихованець мусить бути активним, самостійним і творчим [13]. О. Макарушка вбачає мету виховання у творенні благородного характеру, який керуватиметься у житті моральними засадами та буде пам’ятати про свою приналежність до суспільності. “Чоловік такого благородного характеру буде жити так, щоби не тільки йому самому було добре, але щоби іншим людям з ним було добре, буде отже сповняти свої обов’язки зглядом ближніх совісно і справедливо”. При цьому надзвичайно важливою рисою, яку треба сформувати у вихованцеві педагог вважає самостійність [6, 4].

Не меншої ваги надавалося у міжвоєнний період *фізичному та валеологічному вихованню* підростаючого покоління. Визнаючи здоров’я найбільшим скарбом народу, О. Макарушка-Терпякова у рефераті “Значіння суспільної гігієни” визнавала велику необхідність виховання в громадян розуміння “ваги кріпкого здоров’я” [8, арк. 19]. Розв’язання цього завдання вбачалося як в просвітницьких акціях, так і в здійсненні фізичного виховання дітей та молоді. Педагоги і громадські діячі Галичини добре розуміли його важливість для всебічного розвитку особистості, зокрема для національного та виховання характеру. Т. Франко був переконаний, що

виховати нове і сильне покоління може лише руханка, адже вона формує у молоді “організаційний змісл, призвичаєє до поділу праці, до відповідальності за обняту задачу, до совісности і точности, до опанування роботи правильною напругою, до віри в свої сили...” Вона підтримує гармонію між духом і тілом, виховує відвагу, силу волі, швидкість орієнтації [15].

Висновки. Отже, західноукраїнські педагоги міжвоєнного періоду наполягали на прищепленні дітям і молоді національних, громадянських, релігійно-моральних, валеологічних тощо цінностей. Вони склали зміст виховання всебічно розвиненої особистості, національно свідомої, моральної, працьовитої, активної, творчої тощо.

1. Біланюк П. Не лише вчимо, але й виховуємо / П. Біланюк // Рідна школа. – 1936. – Ч. 20. – С. 293 – 296.

2. Велигорський І. Українознавство / І. Велигорський // Українська школа. – 1934. – Ч. 19. – С. 2 – 15.

3. Кузьмів Я. Напрявні національного виховання / Я. Кузьмів // Перший Український Педагогічний Конгрес у Львові (1935). – Львів, 1938. – С. 191 – 194.

4. Кузьмів Я. Шкільні характеристики учнів / Я. Кузьмів // Шлях Виховання й навчання. – 1930. – Ч. 7. – С. 204 – 210.

5. Куцій М. Естетичне виховання / М. Куцій // Шлях Навчання і Виховання. – 1928. – Ч.1. – С. 19 – 23.

6. Макарушка О. Наука виховання: Підручник для шкіл і родин / О. Макарушка. – Львів: Накладом автора, 1922. – 152.

7. Маланюк С. Місцеві цінності в скарбниці національного виховання / С. Маланюк // Методика і шкільна практика: Додаток до часопису “Шлях Виховання й навчання”. – 1933. – С. 203 – 211.

8. Матеріали про діяльність гігієнічної секції товариства, програми курсів, доповіді,

листи та ін. // Центральний державний історичний архів у м. Львів. – Ф. 319 (Центральне Українське Націоналістичне Товариство “Союз українок”, м. Львів). – оп. 1. – Спр.104. – 47 арк.

9. Паращин П. Дайте дітям характер / П. Паращин // Рідна школа. – 1936. – Ч. 4. – С. 72 – 75.

10. Пачовський В. Українознавство у вихованні молоді / В. Пачовський // Перший Український Педагогічний Конгрес у Львові (1935). – Львів, 1938. – С. 89 – 113.

11. Резолюції і постанови Першого Українського Педагогічного Конгресу // Перший Український Педагогічний Конгрес у Львові (1935). – Львів, 1938. – С. 236 – 249.

12. Семчишин М. Українознавство та його роля в школі / М. Семчишин // Учительське Слово. – 1939. – Ч. 1 – 2. – С. 3 – 4.

13. Терлецький Г. Виховне навчання / Г. Терлецький. – Львів, 1939. – 19 с.

14. Феделеш В.И. Учебникъ исторіи Подкарпатской Руси отъ найдавнйшихъ временъ до днешнихъ дней и Чехословакіи до XIV. вєка / В.И. Феделешъ. – Мукачево: Типографія “Карпатія”, 1922. – 50 с.

15. Франко Т. Історія та теорія руханки / Т. Франко. – Коломия – Львів: накладом Сокола-Батька, 1923. – 200 с.

16. Ю.[щишин] І.М. Нові наукові програми в народних школах / І.М. Ю.[щишин] // Методика і шкільна практика: Додаток до часопису “Шлях Виховання й Навчання”. – 1933. – С. 133 – 136.

17. Ющишин І. Драматизація в школі / І. Ющишин // Шлях Виховання й Навчання. – 1927. – №9. – С. 4 – 12.

18. Ющишин І. Колективізм чи індивідуалізм: Завваги до громадянських інстинктів нашого народу / І. Ющишин // Шлях Виховання й Навчання. – 1930. – Ч. 5. – С. 129 – 133.

19. Ярема Я. Нова фаза в розвитку європейської школи / Я. Ярема // Українська Школа. – 1934. – Річник XIX. – С. 3 – 11.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2013

“Праця – це одне з найчистіших і найшляхетніших джерел емоційного стану, радості діяння, творення. Думка, що народжена, збуджена, витончена в праці, стає радісною, оптимістичною”.

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист, письменник, поет

